Georg Græsholt
sognepræst, cand.theol:

Prædikenens uforudsigelighed – eller om hvordan en tale virker.

Om Marianne Gaarden, *Prædikenen som det tredje rum* (Anis 2015), 161 sider

Tidsskriftet Fønix
Årgang 2016
s. 20-23

ISSN: 0105-3116 www.foenix1976.dk

Georg Græsholt: Prædikenens uforudsigelighed – eller om hvordan en tale virker. Om Marianne Gaarden, *Prædikenen som det tredje rum* (Anis 2015), 161 sider

Min far, som var missionær i Indien i 50'erne, fortalte engang om en episode, en af hans missionærkollegaer havde været ude for. Den unge missionær ville fortælle sine hinduistiske tilhørere om kristendommens fortræffeligheder og valgte at begynde med lignelsen om den fortabte søn. Han fortalte om sønnen, der gik i hundene og bagefter vendte hjem. Om faren, der blev så glad, at han straks holdt gilde. Og om broren, der følte sig forbigået og blev så vred, at han ikke ville med til festen. Til sidst spurgte han sine tilhørere: – Hvem synes I var den værste i den historie? Svaret kom prompte: – Faren! – Hvorfor lige ham? ville den forbløffede missionær gerne vide. – Jo, han slog en ko ihjel!

Episoden her er ikke kun det, man kalder for en god historie. Den er også et godt eksempel på, hvordan prædikener fungerer i mange situationer. Prædikanten har en bestemt dagsorden, som hun eller han har tilrettelagt sin prædiken efter. Men det, der kommer ud af det hos tilhørerne, er, ligesom i min fars historie, ofte noget helt andet, end prædikanten har forudset. Umiddelbart tænker man, at en god prædiken bør kunne forstås 1 til 1. Bliver den ikke det, er det en dårlig prædiken. Og fejlen ligger hos prædikanten. Men problemstillingen er ikke så enkel endda. Erfaring viser, at lige meget hvor god prædikenen er, hører menigheden *aldrig* en prædiken, der er identisk med den, præsten holder. Og det kunne jo tyde på, at der er andet og mere på spil i prædikensituationen, end hvad præsten siger fra prædikestolen.

Hvad *det* er, det er emnet for en ph.d.-afhandling af Marianne Gaarden, som sidste efterår udkom i omskrevet form med titlen: *Prædikenen som det tredje rum*.

Bogen tager udgangspunkt i et omfattende interviewmateriale udarbejdet i forbindelse med 5 gudstjenester, der blev afholdt i perioden 2011 til 2014. Efter hver gudstjeneste blev 5 kirkegængere bedt om at fortælle, hvad de hver især oplevede i gudstjenesten, hvad de hørte i prædikenen og hvad prædikenen gjorde ved dem. Tilsvarende blev de 5 præster interviewet om deres prædikener. Og resultatet var helt anderledes, end man ville forvente, hvis man forestiller sig prædikenen som en blot og bar overførsel af meddelelser fra præst til menighed. – Med Marianne Gaardens ord:

> Det er markant, hvor lidt kirkegængerne forstår prædikenen i overensstemmelse med prædikantens intention, men samtidig har prædikantens person stor indflydelse på kirkegængerens interaktion med prædikenen. Forkyndelsen af evangeliet er alt andet end person-uafhængig – nærmere tværtimod. Prædikantens rolle er som en samtalepartner eller teologisk reflektor, der aktiverer en indre dialog hos tilhørerne. Kirkegængernes prædiken [altså det, kirkegængerne får ud af prædikenen] er således baseret på en implicit dialog aktiveret af prædikantens ord (s. 119).

For de fleste tilhørere betyder det altså ikke så meget, hvad præsten siger og mener i prædikenen. Det er meget vigtigere, *hvem* præsten er, eller hvilket indtryk hun eller han gør (er det her et menneske, jeg har tillid til og så videre.). Ligesom det er helt afgørende, at præsten er i stand til *at sætte tanker i gang* hos tilhørerne, så tilhørerne får noget at tænke videre over *selv* (tanker, som ofte går i helt andre retninger end præstens).

En prædiken er ikke et på forhånd fastlagt budskab. En prædiken er noget, der udvikler sig i det fællesskab, der opstår mellem prædikant og kirkegængere. Den "emergerer", udvikler sig, dukker op – som Marianne Gaarden udtrykker det (jf. *emergo* på latin, *emerge* på engelsk) – og erfares som et nyt "tredje rum [jf. bogens titel], der er

mere end kirkegængernes erfaringer og mere end prædikantens egne ord" (s. 134).

> Empirisk set ligger ejerskabet ikke hos tilhørerne, og det ligger heller ikke hos prædikanten … Meningen opstår … i selve situationen i spændingsfeltet mellem prædikantens ord i gudstjenesten og kirkegængernes situerede [situationsbestemte] erfaringer … Det er en begivenhed, der sker, et rum, der opstår, hvori ord pludselig kan få en ny og forandret betydning – ikke af sig selv, for det er aktiveret af prædikant og kirkegænger i situationen, men det kan ikke styres eller planlægges af aktørerne. De kan kun indlade sig på eller overgive sig til det tredje rum (s. 143).

At prædike er altså ikke en aktivitet, hvis resultat og virkning ligger fast, når sidste punktum er sat i manuskriptet. At prædike er en levende virksomhed. Noget, der *sker* og som ingen på forhånd ved, hvor ender.

Alle prædikanter kender formodentlig til at blive misforstået på godt og ondt. På godt, når nogen får en hel masse ud af en prædiken, man selv synes var lidt tynd. På ondt, når en velforberedt og velholdt prædiken overrasker negativt, fordi den enten slet ikke gør indtryk på tilhørerne, eller fordi man efterfølgende bliver kritiseret eller beskyldt for noget, man ikke har sagt.

Det betydningsfulde og befriende ved Marianne Gaardens undersøgelse er, at det nu er blevet dokumenteret, at den slags "misforståelser" snarere er reglen end undtagelsen. Det hører simpelthen med til prædikensituationen, at præstens prædiken forstås anderledes, end den var ment. Præsten har ikke nødvendigvis holdt en dårlig prædiken, fordi kirkegængerne forstår den på hver sin måde og helt anderledes end præsten. Og kirkegængerne har ikke gjort noget forkert ved at give tankerne frit løb undervejs. Sådan er vilkårene simpelthen. Som jeg skrev ovenfor: der er andet og mere på spil i prædikensituationen, end hvad præsten siger fra prædikestolen. Det viser Marianne Gaardens undersøgelse med al tydelighed.

Marianne Gaardens ambitioner med bogen stopper ikke med hendes dokumentation af prædikenens uforudsigelighed. I forlængelse af sin interviewundersøgelse ønsker hun også at diskutere forholdet mellem empiri og teologi. For nogle teologer rokker det ved teologiens "proprium" (fagets særegenhed) at benytte sig af de "empiriske socialvidenskabers moderne metoder [i dette tilfælde en spørgeundersøgelse] i den praktiske teologi", fortæller hun (s. 28). Udgangspunktet for denne (gammeldags) teologi er ifølge Marianne Gaarden, "at der findes en transcendent virkelighed, der er uafhængig af vores immanente og begrænsende forståelse af denne virkelighed", og at "Guds virkelighed er uafhængig af vores forståelse og tale herom" (smst.). Heroverfor taler Marianne Gaarden selv (mere på nutidens præmisser, kan man forstå) for, "at sandheden – også den teologiske – kun [er] givet os på fortolkningens vilkår" (s. 29), og at enhver transcendenserfaring "går via immanensen" (s. 33).

For mig at se lykkes det ikke rigtig for Marianne Gaarden at få disse videnskabsteoretiske eller fundamentalteologiske overvejelser til at hænge sammen med resten af bogen. Og spørgsmålet er da også, om problemstillingen (empiri/teologi) overhovedet er nødvendig at indføre i en bog, som, når alt kommer til alt, mere handler om *retorik* end om teologi? Altså om *hvordan en tale* (her en prædiken) *virker.*

Denne kritik skal dog ikke stå i vejen for en ubetinget anbefaling af Marianne Gaardens *Prædikenen som det tredje rum* til alle, som har (eller regner med at skulle gøre sig) erfaringer med det at prædike. Det er et udfordrende håndværk. Og som Marianne Gaarden dokumenterer det, er det herligt uforudsigeligt, hvad der kommer ud af det i den konkrete situation.